YOSHLAR DUNYOQARASHIGA MILLIY VA GLOBAL QADRIYATLARNING TA’SIRI

Mamarasulov Baxriddin Shakasimovich, Norboyeva Mashura Orifjonovna

Samarqand davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada globallashuv jarayonining yoshlarning dunyoqarashiga ta’siri, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi muammolari tahlil qilinadi. Globallashuv yoshlarning bilim va madaniy tajribalarini kengaytirish bilan birga, milliy qadriyatlarning zaiflashish xavfini ham keltirib chiqaradi. Shuning uchun yoshlarni tarbiyalashda milliy meros va universal insoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish zarurati ta’kidlanadi. Milliy madaniyat, til, an’analar va diniy e’tiqodlarning saqlanishi yoshlarning milliy o‘zligini mustahkamlashda, ularni global jarayonlarga muvaffaqiyatli moslashishda muhim rol o‘ynaydi. Maqolada globallashuv sharoitida milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi asosida yoshlarni tarbiyalash strategiyalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: globallashuv, yoshlar dunyoqarashi, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, madaniy meros, milliy o‘zlik, tarbiya, madaniy xilma-xillik, milliy til, ta’lim, global jarayonlar

Globallashuv bugungi kunda dunyo iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarining integratsiyasi va o‘zaro bog‘liqligi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ushbu jarayon yoshlarning hayotiy qarashlariga chuqur ta’sir ko‘rsatib, ularning tafakkurini shakllantirishda muhim rol o‘ynamoqda. Ayniqsa, globallashuv axborot texnologiyalari va ommaviy axborot vositalari orqali yoshlarning dunyoqarashini kengaytirishiga sabab bo‘lmoqda. “Yoshlar bu jarayonda yangi bilimlar, turli madaniyatlar va qadriyatlarni tezda o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda” Biroq globallashuvning ijobiy jihatlaridan tashqari, uning salbiy oqibatlari ham mavjud bo‘lib, milliy qadriyatlarning pasayishi yoki yo‘qolib ketish xavfi dolzarb masala hisoblanadi. “Milliy madaniyatlarning global tendensiyalar oldida zaiflashuvi yoshlarning o‘z an’ana va meroslariga befarq qarashiga olib kelishi mumkin. Bu esa o‘z navbatida jamiyatning ma’naviy asoslariga ta’sir qiladi”.

Globallashuv zamonaviy dunyo iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ijtimoiy jarayonlarining o‘zaro integratsiyasi va chuqur bog‘liqligi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu jarayon global

darajada axborot texnologiyalari, transport vositalari va kommunikatsiya tizimlarining rivojlanishi bilan yanada tezlashdi. Natijada, mamlakatlar o‘rtasida tovar, xizmat, g‘oya va madaniyatlar erkin almashinuvi kengaydi, bu esa insonlarning, xususan, yosh avlodning tafakkuri va dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda.

Yoshlar globallashuv jarayonida yangi bilimlar, turli madaniyatlar va qadriyatlarni tez va samarali o‘zlashtirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Internet, ijtimoiy tarmoqlar, xalqaro ta’lim dasturlari va madaniy almashinuvlar yoshlarning dunyoqarashini kengaytirib, ularni yanada ko‘p qirrali, ochiq fikrli shaxslar sifatida shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu esa yoshlarning zamonaviy dunyoning murakkab ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy muammolarini anglashida, innovatsion va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishida katta rol o‘ynaydi.

Biroq globallashuvning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, uning salbiy oqibatlari ham mavjud. Ayniqsa, milliy madaniyatlarning global tendensiyalar ta’sirida zaiflashuvi, an’anaviy qadriyatlarning pasayishi xavfi dolzarb muammo sifatida yuzaga chiqmoqda. Global madaniyatning keng tarqalishi natijasida yoshlar orasida o‘z milliy an’ana, til, urf-odat va madaniy merosga befarq qarash, ularni qadrlamaslik holatlari ko‘paymoqda. Bu esa o‘z navbatida jamiyatning ma’naviy asoslariga, milliy birdamlik va identifikatsiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, globallashuv natijasida yuzaga keladigan madaniy assimilyatsiya jarayoni yoshlarning o‘zligini yo‘qotishi, o‘z milliy madaniyatidan uzoqlashishi xavfini oshiradi. Bu holat, milliy madaniyatning global madaniyatga moslashish jarayonida yo‘qolib ketish yoki unutilib borishiga olib keladi. Natijada, yoshlar orasida milliy o‘zlik, milliy qadriyatlar va tarixiy merosga nisbatan ishonch kamayishi mumkin, bu esa uzoq muddatda millat barqarorligi va rivojlanishiga xavf tug‘diradi.

Shu boisdan, globallashuv jarayonining ijtimoiy va madaniy oqibatlarini chuqur tahlil qilish, yoshlar tarbiyasida milliy va umumbashariy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish, madaniy merosni saqlash va rivojlantirish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi. Bunday yondashuv yoshlarning global dunyoda o‘z o‘rnini topishi bilan birga, milliy o‘zligini saqlab qolishiga ham imkon yaratadi.

Globallashuvning yoshlar dunyoqarashiga ta’sirini o‘rganishda ikkita asosiy jihatga e’tibor qaratish lozim. Birinchidan, “umuminsoniy qadriyatlarning tarqalishi. Bular insoniyatning umumiy madaniy merosi, inson huquqlari, demokratiya, ekologik mas’uliyat kabi universal tamoyillarni o‘z ichiga oladi. Bu qadriyatlar yoshlarning ongida mustahkam o‘rin egallab, ularning global dunyo bilan uyg‘unlashishiga xizmat qiladi”. Ikkinchidan, bir millatning tarixiy, madaniy, ma’naviy merosini saqlash yosh avlodni milliy o‘ziga xoslik asosida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, globallashuv sharoitida yoshlarning o‘z milliy ildizlariga sodiqligini ta’minlash strategik vazifa bo‘lib qolmoqda. “Milliy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirish orqali ular global maydonda o‘z madaniyati va an’analarini himoya qila oladigan shaxslar sifatida shakllanadilar”.

Globallashuv jarayonining yoshlar dunyoqarashiga ta’sirini o‘rganishda ikki muhim jihatga alohida e’tibor qaratish zarur. Birinchidan, globallashuv natijasida umuminsoniy qadriyatlarning keng tarqalishi yuzaga keladi. Ushbu qadriyatlar insoniyatning umumiy madaniy merosi sifatida inson huquqlari, demokratiya tamoyillari, barqaror rivojlanish va ekologik mas’uliyat kabi universal prinsiplarni o‘z ichiga oladi. Bu qadriyatlar yoshlarning ongida mustahkam o‘rin egallab, ularning global dunyo bilan uyg‘unlashishi va zamonaviy jamiyatning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarida faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu tamoyillar yoshlarni insonparvarlik, hamjihatlik va global mas’uliyat tuyg‘usi bilan bog‘laydi, bu esa ularning muloqot va hamkorlik qobiliyatlarini oshiradi.

Ikkinchidan, globallashuv sharoitida millatning tarixiy, madaniy va ma’naviy merosini asrab-avaylash muhim ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodni milliy o‘ziga xoslik va an’analar asosida tarbiyalash milliy identifikatsiyaning mustahkamlanishida strategik ahamiyatga ega. Milliy qadriyatlarni yoshlarning ongiga singdirish orqali ular global madaniyat maydonida o‘zining betakror madaniyati, til va urf-odatlarini saqlab qoladigan, hurmat qiladigan va targ‘ib qiladigan shaxslar sifatida shakllanadilar. Bu jarayon yoshlarni milliy tarix va madaniyatga nisbatan chuqur hurmat ruhida tarbiyalash, shu bilan birga, ularga zamonaviy dunyoning talablari va globallashuvning universal qadriyatlari bilan uyg‘unlashgan madaniy kompetensiyalarni shakllantirishga imkon yaratadi.

Shunday qilib, globallashuv sharoitida yoshlarning dunyoqarashini shakllantirishda umuminsoniy qadriyatlar va milliy madaniyatning uyg‘unligi muhim tamoyil hisoblanadi. Bu ikki elementning muvozanatli rivoji yoshlarni nafaqat global fuqarolar sifatida, balki o‘z millatining faol vakillari sifatida tarbiyalash imkonini beradi. Ushbu yondashuv yoshlarning identifikatsiya muammolarini hal qilishda, ularning ijtimoiy va madaniy integratsiyasini ta’minlashda hamda milliy va xalqaro darajadagi hamkorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi.

Globallashuv yoshlarning dunyoqarashini kengaytiruvchi kuchli omil bo‘lishi bilan birga, “tashqi taxdidlarning xavf-xtar darajasida kuchayib borishi va avj olayotgan glaballashuvning real omili sifatida namoyon bo‘lmoqda” hamda milliy qadriyatlarning zaiflashishiga ham sabab bo‘lishi mumkin. Shuning uchun ham zamonaviy jamiyat globallashuvning ijobiy jihatlaridan foydalanib, yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligida tarbiyalashga e’tibor qaratishni talab etadi. Shu bilan birga, madaniy xilma-xillikni saqlab qolish va milliy madaniyatlarni rivojlantirish global jarayonlarga moslashishning muhim sharti hisoblanadi.

Milliy qadriyatlarning ahamiyati va ularning saqlanishi-milliy madaniyat, til, an’analar, urf-odatlar va diniy e’tiqodlar orqali namoyon bo‘ladi. “Yoshlar milliy qadriyatlarni o‘zlashtirish orqali o‘z millatining tarixiy merosini tushunish, unga hurmat va sadoqat hissi bilan munosabatda bo‘lishadi”. Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning saqlanishi muhim masaladir. Chunki globallashuv ko‘pincha madaniy bir xillik va milliy qadriyatlarning yo‘qolishiga olib kelishi mumkin. Yoshlar yangi qadriyatlarni o‘zlashtirish jarayonida o‘z milliy merosini unutmasliklari kerak. Buning uchun “milliy madaniyatni rivojlantirish, milliy tilni qo‘llash va milliy an’analarni saqlash kabi chora-tadbirlar muhim ahamiyatga ega”. Milliy qadriyatlarning saqlanishi va rivojlanishi uchun quyidagi omillar muhim rol o‘ynaydi:

Globallashuv yoshlarning dunyoqarashini kengaytiruvchi kuchli omil bo‘lishi bilan birga, uning salbiy oqibatlari – xususan, tashqi tahdidlar xavf-xatar darajasining oshishi va milliy qadriyatlarning zaiflashishi — ham global jarayonlarda yaqqol namoyon bo‘lmoqda. Shu sababli, zamonaviy jamiyat globallashuvning ijobiy tomonlaridan samarali foydalanib,

yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg‘unligida tarbiyalashga alohida e’tibor qaratishi lozim. Bu yondashuv yoshlarning milliy o‘zligini saqlab qolish bilan birga, ularni global dunyoqarash bilan uyg‘unlashgan, barqaror ijtimoiy muhitda faol ishtirok etuvchi shaxslar sifatida shakllantirish imkonini yaratadi.

Madaniy xilma-xillikni saqlab qolish va milliy madaniyatlarni rivojlantirish esa globallashuv jarayonlariga moslashishda asosiy shart hisoblanadi. Milliy qadriyatlar o‘zining boy tarixiy merosi, til, an’ana, urf-odat va diniy e’tiqodlar orqali namoyon bo‘ladi. Yoshlar milliy qadriyatlarni chuqur o‘zlashtirish orqali o‘z millatining tarixiy ildizlari va madaniy merosini anglay boshlaydi, unga hurmat va sadoqat hissi bilan munosabatda bo‘ladi.

Globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarning saqlanishi nafaqat madaniy barqarorlikni ta’minlash, balki yoshlarning o‘z milliy identifikatsiyasini yo‘qotmasligi uchun ham muhimdir. Aks holda, global madaniyat ta’sirida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan madaniy assimilyatsiya va milliy o‘zlikning yo‘qolish xavfi jamiyatning ijtimoiy poydevoriga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu boisdan, milliy madaniyatni rivojlantirish, milliy tilni qo‘llash va milliy an’analarni saqlash kabi kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish zarurati ortib bormoqda.

Milliy qadriyatlarning saqlanishi va rivojlanishi uchun quyidagi omillar muhim rol o‘ynaydi:

birinchidan, ta’lim tizimining milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirgan holda takomillashtirilishi – yoshlarni milliy tarix, madaniyat va tilga hurmat bilan tarbiyalash, ularni zamonaviy bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish;

ikkinchidan, Madaniy merosni asrab-avaylash va keng targ‘ib qilish – milliy san’at, adabiyot, urf-odatlarni yosh avlodga yetkazish uchun davlat va jamoat tashkilotlari tomonidan samarali dasturlar ishlab chiqish;

uchinchidan, milliy tilni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlash – milliy tilning kundalik hayotda, ta’lim va ommaviy kommunikatsiya vositalarida faol ishlatilishini ta’minlash;

to‘rtinchidan, ommaviy axborot vositalari va zamonaviy texnologiyalar orqali milliy madaniyatni targ‘ib qilish – yoshlarni milliy qadriyatlar bilan tanishtirishda interaktiv va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash;

beshinchidan, milliy va xalqaro madaniy almashinuvlarni qo‘llab-quvvatlash – yoshlarning boshqa xalqlarning madaniyati bilan tanishishi orqali madaniy tolerantlik va hamjihatlikni rivojlantirish;

oltinchidan, oilaviy tarbiya va jamoat muhitining milliy qadriyatlarni mustahkamlashdagi roli – yoshlarni milliy an’ana va e’tiqodlarga hurmat ruhida tarbiyalash, milliy o‘zlikni shakllantirishda oilaning va mahalliy jamiyatning mas’uliyatini oshirish.

Yuqoridagi omillarni uyg‘un va izchil amalga oshirish natijasida yoshlar milliy madaniyatga sodiq, globallashuv sharoitida o‘zligini yo‘qotmaydigan, shuningdek, zamonaviy global jarayonlarda faol va samarali ishtirok etadigan shaxslar sifatida shakllanadi. Bu esa jamiyatning ma’naviy barqarorligi va milliy taraqqiyotining kafolati hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, globallashuv jarayoni zamonaviy dunyoda yoshlarning dunyoqarashini sezilarli darajada kengaytirib, ularga yangi bilimlar va madaniy tajribalarni tezda o‘zlashtirish imkoniyatini yaratmoqda. Biroq, bu jarayon milliy qadriyatlarning zaiflashishi va hatto yo‘qolish xavfini ham yuzaga keltirmoqda. Shu sababli, milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg‘unligi asosida yoshlarni tarbiyalash hozirgi zamon ijtimoiy-siyosiy muhitida muhim strategik vazifa hisoblanadi. Milliy madaniyat, til, an’analar va diniy e’tiqodlar yoshlar ongida o‘z millatining tarixiy merosini anglash va unga sadoqatni shakllantirishda markaziy o‘rin tutadi. Ta’lim tizimini milliy va global qadriyatlarni uyg‘unlashtirgan holda rivojlantirish yoshlarning nafaqat bilimli, balki milliy ruhda yetuk shaxslar bo‘lib yetishishida muhim omil bo‘ladi. Madaniy merosni saqlash va targ‘ib qilish orqali yoshlar o‘z milliy o‘zligini yo‘qotmasdan, global jarayonlarda faol va mas’uliyatli ishtirok etish imkoniga ega bo‘ladi. Milliy tilni saqlash va rivojlantirish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali milliy qadriyatlarni keng targ‘ib qilish ham ushbu jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, milliy madaniyat va qadriyatlarni oilaviy hamda jamoat muhitida mustahkamlash yoshlarni milliy an’ana va qadriyatlarga hurmat bilan tarbiyalashga xizmat qiladi. Bularning barchasi yoshlarning milliy identifikatsiyasini mustahkamlash, madaniy xilma-xillikni saqlash va ularni zamonaviy global muhitga muvaffaqiyatli moslashishini ta’minlashga xizmat qiladi. Natijada, milliy qadriyatlarning asrash va rivojlantirish jarayonlari jamiyatning ma’naviy barqarorligini mustahkamlash, ijtimoiy uyg‘unlik va taraqqiyotga erishishda muhim omilga aylanadi. Shu tariqa, globallashuvning salbiy oqibatlarini kamaytirish va yoshlarning milliy-o‘zligini yo‘qotmasdan rivojlanishiga ko‘maklashish mumkin bo‘ladi. Ushbu jarayonda davlat siyosati, ta’lim tizimi, madaniyat sohasidagi muassasalar va oilaning o‘rni beqiyosdir. Xulosa qilib aytganda, globallashuv sharoitida milliy qadriyatlarni muhofaza qilish va ularni yosh avlod ongida mustahkamlash zamonaviy jamiyat taraqqiyotining poydevori hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekistonga davolanish maqsadida kelgan chet el fuqarolari qanchani tashkil etdi? https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/52515-o-zbekistonga-davolanish maqsadida-kelgan-chet-el-fuqarolari-qanchani-tashkil-etdi [23.05.2024]

2. Марказий Осиё давлатлари соғлиқни сақлаш вазирлари Женевада нималарни муҳокама қилди? https://sputniknews.uz/20230522/markaziy-osiyo-davlatlari-sogliqni-saqlash vazirlari-jeneva-35186484.html [23.05.2024] 4.

3. Назаров Н.А. Марказий Осиёда миллатлараро муносабатлар. (Ижтимоий фалсафий таҳлил). Монография. – Тошкент: Global Books, 2018, - 54 б.

4. Неъматов И. Давлат чегараларини расмийлаштиришни жадаллаштириш – Ўзбекистон ташқи сиёсатининг устувор йўналиши. https://xs.uz/uzkr/post/davlat 359 chegaralarini-rasmijlashtirishni-zhadallashtirish-ozbekiston-tashqi-siyosatining-ustuvor jonalishi [23.05.2024]

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон – 2030 стратегияси тўғрисида»ги Фармони. 2023 йил 11 сентябрь, ПФ-158-сон. https://lex.uz/docs/6600413 [26.04.2024]

6. Эрназаров Ф.Н. Ўзбекистоннинг Осиё давлатлари билан маданий алоқалари (1945 1991 йй): Тар. фан. док. ... дис. – Тошкент: 2018, - 28 б.